

Wetenschappelijke inzichten over een kwaliteitsvolle woonomgeving

Sven De Visscher, Marlies Marreel en hun collega's van Hogent deden de laatste jaren onderzoek naar stapelbouwomgevingen.

Een eerste onderzoek bestudeerde hoe een **kindvriendelijke stapelbouwomgeving** kan worden gerealiseerd. Een belangrijk inzicht hierbij is dat een kindvriendelijke omgeving vaak wordt ingevuld vanuit het idee dat kinderen een aparte, kwetsbare groep zijn, met aparte noden en wensen, en dat ze dus aparte ruimtes nodig hebben die hieraan beantwoorden. Dit beeld houdt weinig rekening met enerzijds de **diversiteit binnen de groep kinderen** en anderzijds de **verbinding tussen kinderen en andere (leeftijds) groepen** met betrekking tot wonen. Op <http://kids-gids.be/index.php/uitgebreid-zoeken/> vind je hierover meer informatie.

Onlangs werd ook het WISH onderzoek (<https://www.hogent.be/projecten/wish/>) afgerond. De focus lag hierbij op **woon- en omgevingskwaliteit in sociale woonwijken**, vanuit de ervaringen van bewoners van dergelijke wijken. Dit onderzoek leidde tot een 50-tal aanbevelingen en aanknopingspunten om concreet aan de slag te gaan in sociale woonwijken.

1. Het WiSH onderzoek

Het WISH onderzoek (<https://www.hogent.be/projecten/wish/>) van Sven De Visscher, Marlies Marreel en hun collega's van Hogent leidde tot acht thema's ('determinanten') die voor bewoners in sociale woonwijken de kwaliteit van hun woning en woonomgeving het meest bepalen. In een kernzin wordt telkens de onderliggende nood vanuit bewoners uitgedrukt. Onder elke determinant zijn vervolgens WiSHes geformuleerd: in totaal een 50-tal aanbevelingen en aanknopingspunten om concreet aan de slag te gaan met deze thema's in sociale woonwijken.

De WiSHes

- vertrekken vanuit de ervaringen van bewoners.
Ze zijn het resultaat van het kwalitatief onderzoeksluik binnen het WiSH-onderzoek naar woon- en omgevingskwaliteit in sociale huisvestingswijken. Daarbij voerden de onderzoekers gesprekken met bewoners van sociale hoogbouw-wijken. Zij kozen ervoor het perspectief van bewoners centraal te plaatsen, vanuit de kennislacune over hoe zij kwaliteit van woning en woonomgeving ervaren. De onderzoekers zijn zich ervan bewust dat een aantal zaken, vanuit het perspectief van andere actoren, bediscussieerbaar zijn.
- geven een richting aan voor interventie, maar zijn toch voldoende breed geformuleerd, opdat ze in specifieke contexten van sociale wonen tot concrete oplossingen en verbeteringen kunnen leiden.

Hieronder volgt een selectie van deze WiSHes die betrekking hebben op het openbaar domein en daarom meest van toepassing zijn voor de workshop van deze avond.

1.1. Buur(t)gevoel

Wij willen in een omgeving wonen waarmee we ons verbonden voelen en waar het aangenaam samenleven is met onze buren.

3. Erken het belang van de **vertrouwdheid en de binding die bewoners met hun buurt** hebben. Zowel naar plekken, voorzieningen en aanwezige professionele actoren toe als naar medebewoners en buurtbewoners toe.

4. Creëer **ontmoetingsplekken in en rond het gebouw en in de omgeving**. Voorzie ook actoren en activiteiten die positieve contacten tussen bewoners ondersteunen, versterken en waar nodig opstarten.

1.2. Eigenaarschap

We willen een woning en woonomgeving die we ons eigen kunnen maken, waar we eigen keuzes over mogen maken en waarin er voor ons noodzakelijke aanpassingen kunnen gebeuren.

9. Voorzie **binnen- en buitenruimtes** waar bewoners onder diverse weersomstandigheden (samen) tijd kunnen doorbrengen.

10. Zorg voor een **leesbare inrichting van gebouw en omliggende omgeving**, die toe-eigening intuïtief stimuleert en duidelijk begrenst.

1.3. Netheid en veiligheid

We willen wonen in een nette en veilige woning en woonomgeving.

(de WiSHes hadden vooral betrekking op de gebouwen en de situatie tijdens de bewoning)

1.4. Kansrijke omgeving

We willen wonen in een omgeving waar minstens basisvoorzieningen nabij en toegankelijk zijn, én waar we voldoende kansen op zelfontplooiing en deelname aan de maatschappij hebben.

44. Bouw nieuwe sociale woningen **verankerd in en verbonden met het aanwezige ruimtelijk en sociaal weefsel**.

45. Betaalbare en toegankelijke **basisvoorzieningen op wandelafstand** ondersteunen het welzijn en de ontplooiingskansen van de bewoners.

46. Een goede **verbinding met een levendige kern** schept mogelijkheid om op te gaan in de massa, anoniem te zijn en toch te genieten.

47. Voorzie het **groen in de buurt** van **diverse functies** - luwteplek, sport, spel, ontmoeten, samen eten, ...- om aan de noden van diverse bewonersgroepen te voldoen.

48. Voorzie **plekken rond het gebouw met voldoende verblijfsmogelijkheden voor verschillende gebruikersgroepen**. Denk hierbij aan: zitmeubilair, sport- en spelvoorzieningen, enz. Zorg ervoor dat verschillende (groepen) mensen er tegelijkertijd kunnen verblijven, ook apart van elkaar of zonder elkaar te storen.

49. Voorzie **veilige, verlichte en toegankelijke routes** die de wijk met een levendige kern verbinden. Zorg voor voldoende rustpunten langs deze routes voor mensen met een beperkte mobiliteit.

50. Voorzie **autoluwe doorsteken** doorheen de sociale wijk om de doorwaadbaarheid van de wijk te verhogen voor de actieve weggebruiker. Hierdoor wordt de wijk ook beter verbonden met het omliggende weefsel.

1.5. Integraal beheer

Wij hebben er nood aan dat diverse (professionele) actoren goed met elkaar samenwerken om de kwaliteit van onze woningen en woonomgevingen waar te maken.

55. Bewoners geven aan zich soms te schamen voor het gebouw en de woning waarin ze wonen. Zorg voor een **woning en woonomgeving waar bewoners trots op zijn** en zich positief mee identificeren, waar ze graag familie en vrienden in ontvangen.

2. Onderzoek naar een kindvriendelijke stapelbouw

Een kindvriendelijke omgeving wordt vaak ingevuld vanuit het idee dat kinderen een aparte, kwetsbare groep zijn, met aparte noden en wensen, en dat ze dus aparte ruimtes nodig hebben die hieraan beantwoorden. Dit beeld houdt weinig rekening met enerzijds de diversiteit binnen de groep kinderen en anderzijds de verbinding tussen kinderen en andere (leeftijds) groepen met betrekking tot wonen. Op <http://kids-gids.be/index.php/uitgebreid-zoeken/> vind je hierover meer informatie.

Hieronder volgt een korte omschrijving van de 'blokken' voor ruimtelijke kwaliteit die belangrijk zijn voor kinderen en jongeren en die betrekking hebben op de inrichting van het openbaar domein:

1. Veiligheid: *de mate waarin de omgeving als voldoende veilig wordt ervaren en de bewegingsvrijheid (en zelfstandig spel) van kinderen en tieners toelaat.*

De veiligheid van een woonomgeving is voor kinderen en tieners erg bepalend voor hun ruimtegebruik en om er zich goed te voelen.

- Voor kinderen die in stapelbouw opgroeien, is snel even naar buiten gaan om te spelen geen evidentie. In dit soort omgevingen is het extra belangrijk om het ontwerp van en de activiteiten in de buitenruimte af te stemmen op de architectuur van het gebouw en omgekeerd. Naast kenmerken van de gebouwen en de woning, zijn ook kenmerken van de openbare ruimte belangrijk:
 - o Visuele herkenningspunten die goed zichtbaar zijn vanuit het appartement of vanop het balkon.
 - o Duidelijke afspreekplekken ("ik moet mij af en toe even laten tonen") of grenzen ("tot daar mag ik spelen") helpen ouders om toezicht te houden en kinderen om zich veilig te voelen in de speelzones.

2. Toegankelijkheid & grenzen: *De mate waarin de omgeving, inclusief de aanwezige voorzieningen, bruikbaar, bereikbaar en betaalbaar is voor kinderen en tieners.*

- Plekken, activiteiten en voorzieningen kunnen erg waardevol en belangrijk zijn voor kinderen en tieners in stapelbouwomgevingen, mits deze voor hen ook **toegankelijk** zijn.
- Wat de bereikbaarheid van ruimtes, activiteiten en voorzieningen betreft, is **locatie** en vooral **nabijheid** een bepalende factor, in het bijzonder voor jonge kinderen. Hun bewegingsradius wordt meestal beperkt tot de zichtbare zone rondom het appartementsgebouw. De gelijkvloerse verdieping (de plint) of een andere plek binnen het appartementsgebouw kunnen daarom erg interessant zijn. Nabijheid van plekken en voorzieningen in de directe woonomgeving is een groter aandachtspunt in sociale huisvesting en andere sociaal economisch zwakkere wijken, onder andere omdat mensen er voor hun verplaatsingen vaker zijn aangewezen op het openbaar vervoer.

- **Veilige paden en verbindingen** tussen de woning en de zones van activiteit en voorzieningen zijn essentieel voor kinderen. Dat kinderen zich vanaf een bepaalde leeftijd zelfstandig kunnen verplaatsen, is voor hen bijzonder waardevol, leerrijk en plezierig.

3. Ontmoeting & conflict: *De mate waarin een omgeving diverse soorten interacties mogelijk maakt en kin deren en tieners betekenisvolle relaties kunnen aangaan.*

- Eigen aan stapelbouw is dat veel mensen er dichtbij elkaar wonen, met vaak minder **privacy** tot gevolg. Bovendien zijn er binnen en buitenruimtes die bewoners met elkaar delen. Dit vraagt, meer dan in andere types woonomgevingen, een verhoogde aandacht voor de manier waarop mensen met elkaar omgaan, waar zij elkaar kunnen **ontmoeten** en hoe zij elkaar kunnen ontwijken. Ontmoeting maakt het verschil uit tussen wonen tussen onbekenden of het opbouwen van een sociaal netwerk, wat erg ondersteunend kan zijn.
- Voorzie in je stapelbouwomgeving ruimtes voor **diverse soorten ontmoetingen**: tussen onbekenden, kennissen, burens, gezinsleden en hun familie en vrienden. Zorg voor formele en informele ontmoetingsplekken. Ook meer vluchtige ontmoetingen zijn waardevol. Ga complementair te werk door aandacht te schenken aan de beleving, toegankelijkheid, inrichting, ligging, dimensionering en het beheer van alle ruimtes.
- Voorzie ontmoetingsplekken **op schaal van de buurt** zoals een sportveld, jeugdhuis of zitbanken. Vaak probeert men in een wijk een centrale ontmoetingsplek te voorzien waar mee men iedereen tracht te bereiken. Aanvullend daarop is het echter belangrijk om kleinschaligere ontmoetingsruimtes in te richten die een flexibiliteit aan gebruik toelaten. Mensen organiseren zich namelijk vaak in kleinere groepen met gemeenschappelijke interesses.

4. Eigenaarschap: *De mate waarin bewoners zich mede-eigenaar voelen over de omgeving en kinderen en tieners mee kunnen bepalen en veranderen wat er in de omgeving en gedeelde plekken mogelijk is.*

- Een kind dat opgroeit in stapelbouw moet per definitie veel rekening houden met andere mensen. Het kan interessant zijn om, zeker in dit soort omgevingen, 'doewatjewilt' plekken te voorzien, waar kinderen zich kunnen **uitleven**, lawaai en muziek maken, wild spelen, kampen maken, knutselen en timmeren, ...
- Het eigenaarschap van bewoners kan versterkt worden door hen de mogelijkheid te geven om de **ruimte zelf (tijdelijk) aan te passen** naar wens. Dit vraagt naar een flexibiliteit en aanpasbaarheid van de verschillende soorten ruimten (private woning, gedeelde ruimtes en publieke ruimte) in een appartementsomgeving. Bijvoorbeeld: plekken die geen invulling kregen of waarvan de invulling geregeld verandert; plekken waar mensen zelf bloemen planten of samen een moestuin houden; verplaatsbare parasols en hangmatten ...

5. Vitaliteit: *De mate waarin de omgeving levendig is en er voldoende mogelijkheden en activiteiten zijn die kinderen en tieners aanspreken.*

- Kinderen die opgroeien in stapelbouw spelen zelden alleen buiten. Ze trekken er vooral op uit met vrienden, burens, broers of zussen. Speel hierop in door vol doende ruimtes te voorzien die vormen van **interactie en samenspel faciliteren**, liefst met in de nabijheid plekken waar de ouders van die kinderen (en tieners) elkaar kunnen ontmoeten.
- De aanwezigheid van '**plekken waar altijd iets te doen is**' draagt bij tot de waardering van de ruimte. Dit kan bijvoorbeeld door centrale plekken met verhoogde programmatie te voorzien. Probeer zoveel mogelijk te voorkomen dat er zones ontstaan zonder enig

gebruik: 'programmatorische woestijnen' kunnen onveiligheidsgevoelens tot gevolg hebben. Zorg ervoor dat steeds duidelijk is waarom bepaalde zones ontoegankelijk gemaakt zijn of gevrijwaard worden van activiteit. Vermijd plekken die leeg zijn zonder duidelijke reden (bv. kijkgroen).

*6. **Schaal:** De mate waarin omgeving en gebouw als geheel worden ervaren en voldoende duidelijk, leesbaar en bevattelijk zijn voor kinderen en tieners.*

- Bij stapelbouwomgevingen is het, meer dan in andere woonomgevingen en zeker voor kinderen en tieners, belangrijk om na te denken over een **duidelijke, leesbare en bevattelijke** schaal.
- Neem het **kind als maatstaf** bij het ontwerpen van een woonomgeving (cfr 8-80). Denk hierbij aan haalbare wandelafstanden, ooghoogtes en de algemene dimensionering en comfort van gebruiksobjecten in de ruimte.
- Ook de **leesbaarheid van de buitenruimte** heeft een impact op het gebruik en de waardering ervan. Ruimtes met duidelijke en veilige routes, grenzen, landmarks, zoneringen en knooppunten zijn leesbaarder en worden omwille van die reden meer geapprecieerd. Herkenbare afspreekplekken of herkenningspunten ondersteunen ontmoeting tussen kinderen. Vaak spreken kinderen af dichtbij de inkom van een gebouw of tussen twee gebouwen in. Duidelijke routes en grenzen kunnen helpen om het te bespelen terrein te beschrijven aan anderen, of om afspraken te maken rond het gebruik van de buitenruimte.